Ingliz tilidagi o‘zlashma qatlamning lingvomadaniy va struktur-semantik tadqiqi

Pulatova O‘g‘iloy Tolibjon qizi
Xalimova Sevinch Abdumalik qizi
Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti mustaqil tadqiqotchilari
gjfjfhfudydy@gmail.com
xalimovasevinch79@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili lug‘at tarkibining shakllanishida o‘zlashma so‘zlarning tutgan o‘rni va ularning lingvomadaniy xususiyatlari tadqiq etiladi. Ingliz tili tarixiy taraqqiyoti davomida boshqa tillardan qabul qilingan leksik birliklarning semantik transformatsiyasi va milliy dunyoqarashni aks ettirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, o‘zlashmalarning asosiy manbalari va ularni tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolar yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zlashma so‘zlar, etimologiya, lingvokulturologiya, xalqaro leksika, semantik adaptatsiya, ingliz tili tarixi.

Аннотация: В данной статье исследуется роль заимствованных слов в формировании словарного состава английского языка и их лингвокультурологические особенности. Анализируется семантическая трансформация лексических единиц, принятых из других языков в ходе исторического развития английского языка, и их значение в отражении национального мировоззрения. Также освещены основные источники заимствований и проблемы, возникающие при их переводе.

Ключевые слова: Заимствованные слова, этимология, лингвокультурология, интернациональная лексика, семантическая адаптация, история английского языка.

Abstract: This article examines the role of loanwords in the formation of the English vocabulary and their linguacultural characteristics. It analyzes the semantic transformation of lexical units adopted from other languages during the historical development of the English language and their significance in reflecting the national worldview. Furthermore, the main sources of borrowings and the problems arising in their translation are highlighted.

Keywords: Loanwords, etymology, linguaculturology, international lexis, semantic adaptation, history of the English language.

Ingliz tili o‘zining leksik tizimi ochiqligi va moslashuvchanligi bilan ajralib turadigan noyob lingvistik hodisadir. Ming yildan ortiq rivojlanish davomida u german dialektlari guruhidan global muloqot vositasiga aylandi va dunyoning yuzlab tillaridan elementlarni o‘ziga singdirdi. Zamonaviy leksikografik ma’lumotlar va tarixiy-lingvistik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ingliz tili so‘z boyligining taxminan 70-80 foizi tashqi manbalardan olingan.1 Bu "mozaik" xarakter tilning german asosini yo‘qotmadi, balki uning ifoda imkoniyatlarini kengaytirib, o‘zlashma so‘zlarni madaniy aloqalar tarixini saqlovchi lingvistik artefaktlarga aylantirdi.

Ingliz tili leksikonining shakllanishi bir necha muhim tarixiy bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

- **Lotin qatlami:** Rimliklar bilan dastlabki savdo aloqalari va VII asrda xristianlikning qabul qilinishi natijasida kirib kelgan. Masalan: cheese, street, wall, wine, master, school.
- **Skandinav qatlami** (Old Norse): VIII-XI asrlarda vikinglar istilosi davrida kirib kelgan. Ular nafaqat kundalik so‘zlarni (sky, egg, window, leg), balki asosiy grammatik elementlarni ham (masalan, they, them, their olmoshlari) o‘zgartirgan.
- **Fransuz qatlami:** 1066-yildagi Norman istilosidan keyin ingliz tili leksikasining katta qismi (taxminan 10,000 so‘z) fransuz tili hisobiga boyidi.1 Bu so‘zlar asosan davlat boshqaruvi

(government, parliament), huquq (judge, jury, justice), harbiy ish (army, battle, soldier) va san'at sohalariga tegishli.

- **Renessans davri (Lotin va Grek so'zlari):** Fan, falsafa va adabiyotni tavsiflash uchun to'g'ridan-to'g'ri klassik tillardan so'zlar qabul qilingan: education, metamorphosis, critic, conscious, anatomy, philosophy.O'zga tildan kirgan so'z ingliz tili tizimiga kirgach, bir necha bosqichli moslashish jarayonidan o'tadi [9]:

Fonetik va Grammatik Moslashuv

- **Talaffuz va Urg'u:** Fransuz yoki lotin tillaridan olingan so'zlarda urg'u asta-sekin birinchi bo'g'inga ko'cha boshladi (masalan, *honor, reason*). Chet tiliga xos bo'lgan tovush birikmalari ingliz tilining standart qoliplariga moslashtirildi (masalan, grekcha [ps], [pn] birikmalarining soddalashishi: *psychology*, *pneumatics*
- **Morfologiya:** O'zlashgan so'zlar o'zlarining avvalgi grammatik kategoriyalarini yo'qotib, ingliz tili qoidalariga bo'ysunadi. Masalan, rus tilidan olingan *sputnik* so'zi inglizcha ko'plik qo'shimchasini qabul qildi (*sputniks*).

Semantik O'zgarishlar (Ma'no transformatsiyasi)

So'z o'zlashganda uning ma'no strukturasi ko'pincha torayadi yoki kengayadi

1. **Ma'no torayishi (Ixtisoslashuv):** Fransuzcha *timbre* so'zi ingliz tilida faqat musiqiy termin (tovush sifati) sifatida qabul qilingan. *Hangar* so'zi esa faqat samolyotlar turadigan joy ma'nosini anglatadi.
2. **Ma'no kengayishi (Generalizatsiya):** Fransuzcha *terrorist* so'zi dastlab faqat "yakobinchi" ma'nosida ishlatilgan bo'lsa, keyinchalik hukumatga qarshi zo'ravonlik ishlatuvchi har qanday shaxsga nisbatan qo'llanila boshladi.*Umbrella* (soyabon) so'zi esa dastlab faqat quyoshdan himoya qilishni anglatgan, keyinchalik yomg'irdan himoya vositasini ham ifodalay boshlagan.

Lingvomadaniy yondashuv tilni xalqning madaniy kodi sifatida o'rganadi. O'zlashmalar bu jarayonda madaniyatlararo muloqot va tajriba almashish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Antropotsentrik paradigma: Zamonaviy tilshunoslik e'tiborni inson omiliga qaratadi. "Kulturemalar" va "lingvokulturemalar" deb ataluvchi birliklar orqali xalqning dunyoqarashi, stereotiplari va qadriyatlari o'rganiladi. Dunyoning lisoniy manzarasi: Ingliz tili leksikasidagi qatlamlar jamiyatning tarixiy iyerarxiyasini aks ettiradi. German qatlami kundalik hayot va hissiyotlarni (*house, heart*), fransuz qatlami nafosat va hokimiyatni (*luxury, power*), lotin-grek qatlami esa ilm-fanni (*theory, logic*) ifodalaydi. Bugungi kunda ingliz tili nafaqat so'z oluvchi, balki asosiy "beruvchi" tilga aylandi. O'zbek tili leksikasiga texnologiya, biznes va yoshlar slangiga oid ko'plab inglizcha so'zlar kirib kelmoqda: kompyuter, smartfon, menejer, marketing, startap, layk, selfi. Bu o'zlashmalar o'zbek tilining morfologik qoidalariga moslashib, milliy affikslar bilan qo'llanilmoqda (menejerni, smartfonlar).

Xulosa: Ingliz tilidagi o'zlashma qatlamni o'rganish shuni ko'rsatadiki, tillarning bir-biriga ta'siri ularning rivojlanishiga to'sqinlik qilmaydi, balki aksincha, ularni yangi konseptlar va dunyoqarashlar bilan boyitadi. Ingliz tili o'zlashmalar yordamida o'zining stilistik boyligi va global moslashuvchanligini saqlab qolmoqda.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. *Durkin, Ph.* (2014). Borrowed Words: A History of Loanwords in English. Oxford: Oxford University Press.
2. *Crystal, D.* (2003). English as a Global Language (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
3. *Jespersen, O.* (1905). Growth and Structure of the English Language. Oxford: Blackwell.
4. *Maslova, V. A.* (2001). Lingvokulturologiya. Moskva: Akademiya.
5. *Karimov, M.* (2018). English Loanwords in Modern Uzbek. Toshkent: Fan.

6. *Sobirov, A.* (2020). Globalization and Language Contact in Uzbekistan. Samarqand: SamDU nashriyoti.
7. *Vorobyov, V. V.* (2006). Lingvokulturologiya. Monografiya.
8. *Miller, D. G.* (2012). External Influences on English: From its Beginnings to the Renaissance. Oxford University Press.
9. *Mahmudov, N.* (2012). Tilni mukammal tadqiq etish yo'llarini izlab. O'zbek tili va adabiyoti jurnali.